

УДК 378:373.3.011.3-051]:331.5

МОНІТОРИНГ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ У КОНТЕКСТІ ДІАГНОСТИКИ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ (МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД)

Замятна Оксана, Київський університет імені Бориса Грінченка.

ORCID: 0000-0002-0707-1501

E-mail: o.zamiatna@kubg.edu.ua

У статті розглядається можливість визначити сформованість професійної адаптації молодих фахівців, зокрема вчителів початкової школи, у процесі педагогічної практики, через дослідження рівня працевлаштування випускників за фахом. Здійснено аналіз міжнародного досвіду проведення моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої освіти в різних країнах. Обґрунтовано доцільність запровадження механізмів моніторингу зайнятості випускників зарубіжних країн у систему вищої освіти України, зокрема моніторингу професійної адаптації молодих фахівців, з метою встановлення її рівня.

Ключові слова: вчитель початкових класів, зайнятість випускників, конкурентоспроможність, молодий фахівець, моніторинг, працевлаштування за фахом, професійна адаптація, ринок праці.

MONITORING OF GRADUATES' EMPLOYMENT IN THE CONTEXT OF DIAGNOSTICS OF THEIR PROFESSIONAL ADAPTATION (INTERNATIONAL EXPERIENCE)

Zamiatna Oksana, Borys Grinchenko Kyiv University.

ORCID: 0000-0002-0707-1501

E-mail: o.zamiatna@kubg.edu.ua

The article reveals the problem of employment in the speciality of future primary school teachers. Through the research of the level of graduates' employment in the speciality, it is possible to determine the formation of young professionals' professional adaptation, including of future primary school teachers' professional adaptation, in the process of pedagogical practice. The current state of monitoring of the graduates' employment at the legislative level in Ukraine is described. The analysis of the international experience of monitoring the employment of higher education institutions' graduates has been carried out. In particular, the system of monitoring of the employment of colleges' and universities' graduates in the United Kingdom has been described in detail. The article compares the current system of graduates' surveys of educational institutions in the UK, which is called "Graduate Outcomes", with the previous one, which was called "Destination of Leavers from Higher Education". The systems of research of higher educational institutions' graduates' employment in Australia, the USA, Poland and Russia have been also considered. The introduction's expediency of mechanisms of graduates' employment monitoring of foreign countries to the Ukrainian higher education system, including monitoring of young specialists' professional adaptation for the purpose of establishment of its level, has been substantiated.

Following the example of a modern survey of graduates in the UK, it has been proposed to improve the system of questions regarding the employment of graduates of educational institutions in Ukraine to verify the formation of the motivational component of professional adaptation.

Keywords: competitiveness, employment in the speciality, graduates' employment, labour market, monitoring, primary school teacher, professional adaptation, young professional.

Оскільки в загальному розумінні кожна професія характеризується комплексом конкретних виробничих та соціальних функцій, певним змістом, характером праці, рівнем заробітної платні, можливостями кар'єрного зростання, професійна діяльність учителя початкової школи має низку особливостей, що ускладнюють професійну адаптацію молодих педагогів, а це призводить до плінності педагогічних кадрів. Так, на ринку праці існує постійний попит на вчителів початкової школи. За статистичною інформацією Київського міського центру зайнятості, професія «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» увійшла у перелік професій, за якими кількість вакансій є найбільшою у місті в період із січня по грудень 2019 року (167 вакансій) [5].

Рівень працевлаштування випускників є одним із основних показників якості та конкурентоспроможності закладів вищої освіти. Проте рівень працевлаштування відображає не тільки затребуваність випускників на ринку праці, але і може бути інструментом оцінки сформованості професійної адаптації майбутніх фахівців як проміжний результат їхньої професійної самореалізації за фахом. Тобто кількісний показник випускників, які працюють за отриманою спеціальністю після закінчення закладу вищої освіти, відображає сформованість професійної адаптації молодого фахівця у процесі проходження педагогічної практики, зокрема й у майбутнього вчителя початкової школи.

Аналіз сучасних досліджень науковців показує, що проблемі моніторингу працевлаштування випускників присвячені праці О. Гринькевич, О. Завражної, О. Левицької, У. Садової, А. Салтикової; конкурентоспроможність випускників на ринку праці досліджували А. Батюк, О. Гринькевич, О. Грішнова, І. Леган, та ін.; питання взаємодії ринку праці з закладами вищої освіти розглядали Н. Азьмук, В. Антонюк, І. Давидова, О. Дяків, Р. Захарчин, Л. Ільїч, Л. Лавриненко, Н. Мосьпан, О. Мартякова, Ю. Маршавін та ін.

Мета статті – проаналізувати міжнародний досвід функціонування систем моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої освіти та обґрунтувати доцільність запровадження окремих механізмів моніторингу в систему вищої освіти України для визначення сформованості професійної адаптації молодих фахівців.

Для оцінки та аналізу працевлаштування випускників ЗВО у багатьох країнах із розвиненою економікою функціонують відповідні системи моніторингу, що адмініструють урядові або громадські організації. В Україні донедавна була відсутня єдина система моніторингу працевлаштування випускників. Механізм проведення такого моніторингу відсутній, а кожен заклад вищої освіти самостійно веде облік працевлаштування, подає статистичні показники у відповідні органи державної виконавчої влади та публікує у відкритих джерелах. Проте за таких умов залишається невирішеною проблема зворотного зв'язку з випускником, адже чинним Законом «Про вищу освіту» встановлено, що «випускники закладів вищої освіти вільні у виборі місця роботи» (стаття 64) [6]. Молоді фахівці не зобов'язані подавати в заклад освіти підтверджувальні документи з місця роботи, а заклад освіти не може вимагати їх, тож існує ризик подання випускниками недостовірної інформації.

Чи буде функціонувати національна система моніторингу працевлаштування випускників в Україні поки що невідомо. Таким чином, постає необхідність вивчення та аналізу досвіду європейських та інших країн світу щодо проведення досліджень

зайнятості випускників ЗВО, а також виявлення можливостей для впровадження таких досліджень у систему вищої освіти України.

У дисертаційній роботі О. Гринькевич «Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу)» (2018) обґрунтовано доцільність проведення моніторингу кар'єри випускників ЗВО як критерію їхньої конкурентоспроможності та проаналізовано системи моніторингу, що впроваджені та успішно функціонують у різних країнах. Так, авторкою встановлено, що «обстеження випускників проводять у країнах Африки, Азії, Америки, Європи зазвичай під загальною назвою “Дослідження кар'єри випускників” (Graduate Tracer Studies; Follow-up study (graduates); Graduate career tracking; Graduate Outcomes Survey)» [2, с. 249].

Дослідження зайнятості випускників є складником національних систем управління освітою у багатьох країнах світу. Уряд Австралії фінансує щорічні опитування випускників (Graduate Outcomes Survey (GOS)) і працевлаштованих (Employer Satisfaction Survey (ESS)) задля аналізу задоволення випускників здобутим фахом, рівня їх працевлаштування, оцінок роботодавцями загальних і професійних компетентностей випускників. Результати опитувань у кожному ЗВО Австралії розміщені на спеціальному сайті й дають змогу не лише менеджменту вищої освіти, а й іншим категоріям зацікавлених сторін визначити доцільність навчання чи інших форм співпраці з відповідним ЗВО [3, с. 130].

У США персональну інформацію про осіб, які закінчили освітні установи, містить інтегрована база даних їхніх випускників закладів освіти (Integrated postsecondary education data system). База даних формується «Національним центром зі статистики освіти» [4, с. 252]. Також щорічне проведення опитувань стосовно оцінки й аналізу доходів випускників організовує Національна асоціація коледжів і працевлаштованих. Встановлено, що «результати таких опитувань доступні в розширеному форматі лише для ЗВО США – членів Асоціації, і в публічному доступі для всіх користувачів – про доходи і рівень зайнятості випускників за спеціальностями. Крім згаданої інституції, оцінити ризик безробіття на основі даних доказової статистики про зайнятість і доходи випускників дають змогу звіти аналітичних центрів США, зокрема дослідження Аналітичного центру *Burning Glass Technologies*, здійснюване за фінансової підтримки *Strada Institute for the Future of Work*» [3, с. 130].

Авторами (О. Гринькевич, У. Садова, О. Левицька) з'ясовано, що загальнонаціональні системи моніторингу працевлаштування випускників функціонують і в Польщі та Російській Федерації. Так, система моніторингу економічної активності випускників Польщі формується «на адміністративних даних інтегрованої системи POL-on та Управління соціального страхування, що дає змогу здійснити аналітичні дослідження для визначення тривалості пошуку роботи випускниками; частки тих, хто продовжив навчання; рівня ризику безробіття; частки випускників, які були зареєстровані як безробітні; рівня оплати праці; бюджету активності випускників (структура часу, витраченого на працю за наймом, самозайнятість, навчання, догляд за дитиною, безробіття); характеристики ринку праці залежно від місця проживання випускника» [3, с. 130].

Моніторинг працевлаштування випускників, що проводиться Міністерством освіти і науки Російської Федерації, використовує дані Федерального реєстру

документів про освіту, які щорічно актуалізують на підставі відомостей Пенсійного фонду Росії та Служби зайнятості для подальшого аналізу офіційної зайнятості та доходів випускників ЗВО. Показники зайнятості випускників впливають на «моніторинг ефективності ЗВО Росії, обґрунтування розмірів їхньої фінансової та інших видів державної підтримки». Водночас установлено, що «однією з проблем коректного використання адміністративних даних про зайнятість і безробіття випускників російських університетів є достатньо високі обсяги незадекларованої зайнятості і той факт, що значна частка випускників із дипломом про вищу освіту не звертається до служб зайнятості через низький, на їхню думку, рівень пропозицій роботи» [3, с. 131].

На нашу думку, варто детально проаналізувати системи моніторингу працевлаштування випускників, що функціонує у Великобританії. У цій країні регулярно проводяться статистичні опитування випускників закладів вищої освіти, що охоплюють приблизно 700 000 випускників щороку.

Сучасне опитування випускників Британських університетів і коледжів має назву «Graduate Outcomes» [10]. Воно охоплює всіх здобувачів вищої освіти орієнтовно через 15 місяців після закінчення навчання. Опитування спрямоване на збір статистики щодо зайнятості та навчальної діяльності випускників та їхніх суб'єктивних думок щодо цінності отриманої вищої освіти та кваліфікації. Дослідження проводиться централізовано Агентством статистики вищої освіти (Higher Education Statistics Agency – HESA), використовуючи контактні дані, надані університетами та коледжами, щоб допомогти їм виконувати вимоги законодавства – звітувати про результати фінансування вищої освіти Великобританії.

Опитування проводиться у формі онлайн-анкети, що поширюється електронною поштою серед випускників, які здобули вищу освіту. Випускникам також телефонують, якщо вони не заповнили онлайн-анкету, або якщо адреса електронної пошти не дійсна.

Університети та коледжі, які присвоюють кваліфікацію з вищої освіти у Великобританії, зобов'язані брати участь в опитуванні та надавати контактні дані своїх випускників до агентства HESA або іншого регуляторного органу – Управління для студентів Департаменту освіти («Office for Students»). Проходження опитування для випускників є добровільним, проте його проведення спрямоване на отримання високого коефіцієнту відповідей для формування репрезентативної статистики щодо результатів державного регулювання та фінансування вищої освіти. Зазначене опитування – це найбільше щорічне соціальне опитування у Великобританії.

Опитування «Graduate Outcomes» було розпочато у грудні 2018 року з анкетування випускників, які здобули кваліфікацію у серпні – жовтні 2017 року. Таким чином, воно замінило попереднє опитування випускників закладів вищої освіти, яке називалося «Destination of Leavers from Higher Education» (DLHE) і проводилося з 1994/1995 років [7].

На відміну від сучасної системи моніторингу опитування DLHE проводилося університетами, які зв'язувалися зі своїми випускниками через 6 місяців після закінчення навчання. Метою опитування DLHE було встановити, яким типом зайнятості чи подальшого навчання займаються випускники, які їхні доходи у конкретний період проведення такого анкетування. Воно проводилося у формі анкети онлайн, по телефону або ж електронною поштою. Цільові показники відповідей були встановлені таким чином, щоб можна було опублікувати детальну інформацію та щоб

результати опитування справді відображали результати тих студентів, які закінчили заклади вищої освіти. Другий етап опитування під назвою «DLHE Longitudinal survey» мав на меті з'ясувати, чим займаються випускники протягом більш тривалого періоду з моменту завершення навчання. Опитування завершувалося приблизно через три з половиною роки після закінчення навчання [8].

Сучасне опитування випускників Великобританії охоплює більш тривалий період між моментом завершення навчання та проведенням анкетування, воно дає більш глибоке розуміння суб'єктивних питань. Такий період, що триває більше року з моменту закінчення навчання, а саме 15 місяців, установлено з метою дати час випускникам задуматися над цінністю навчання в їхній поточній діяльності, як це співвідноситься з їхніми початковими планами та як вони використовують навички, здобуті під час навчання. В анкеті просять випускника не лише констатувати факти про те, де він є і що робить, а й спрямовують його задуматися над тим, як освіта сприяла тому, де він сьогодні. Адже тільки самі випускники знають, чи закінчили вони університет або коледж з потрібними навичками та знаннями, щоб «бути там, де зараз є» [7]. Наприклад, на перше запитання анкети (Graduate outcomes survey (all questions), 2020) щодо виду діяльності випускника в певний момент проведення опитування є значний вибір таких достатньо конкретних варіантів відповіді: 1) оплачувана робота у працедавця; 2) самозайнятість / фріланс; 3) власна справа; 4) розроблення творчого, художнього чи професійного проекту (портфолію); 5) волонтерська / неоплачувана робота у працедавця; 6) зайнятість навчанням чи дослідженням; 7) зроблено перерву на подорож; 8) догляд за ким-небудь (неоплачувано); 9) у відставці / на пенсії; 10) безробітний і в пошуку роботи; 11) інше [9].

В інформативних матеріалах до такого опитування зазначається, що працевлаштування – це не єдиний успішний результат: від випускника хочуть дізнатися, що він робить, що вважає досягненим у своїй діяльності, зрозуміти нетрадиційні шляхи, які випускники проходять після навчання. Випускникам дають зрозуміти, наскільки цінною є їхня участь у такому опитуванні не тільки для університету чи коледжу, який вони закінчили, але й у масштабах національного значення.

Один із розділів анкети випускника має назву «Суб'єктивне благополуччя» («*Subjective well-being*»). Запитання цього розділу стосуються почуттів випускника щодо аспектів його життя (Graduate outcomes survey (all questions), 2020). На шкалі від нуля до десяти пропонується визначити:

- 1) наскільки випускник задоволений своїм життям сьогодні;
- 2) наскільки він/вона відчуває, що варто робити те, що робить у своєму житті;
- 3) наскільки щасливим(-ою) відчував(-ла) себе вчора;
- 4) наскільки тривожно відчував(-ла) себе вчора.

У такій групі запитань наголошується, що правильних чи неправильних відповідей немає. На нашу думку, комплексний аналіз відповідей випускників на запитання, що стосуються їхнього місця роботи та застосування набутих у період навчання компетентностей, з такими запитаннями, що стосуються їхніх суб'єктивних почуттів, дає можливість зробити висновки про сформованість мотиваційного компоненту професійної адаптації, наявність / відсутність дезадаптивних процесів у молодих фахівців, зокрема у майбутніх учителів початкової школи.

Інтеграція вищої освіти України у світовий простір призводить до модернізації системи управління освітою та інтенсивних змін у законодавстві. Закон України «Про вищу освіту» (2019) у частині працевлаштування випускників закладів вищої освіти (стаття 64) було доповнено таким чином: «Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки здійснює моніторинг зайнятості випускників закладів вищої освіти. Знеособлені статистичні дані щодо зайнятості випускників закладів вищої освіти на ринку праці розміщуються в мережі Інтернет для вільного доступу у форматі, що дає змогу їх автоматизовано обробляти електронними засобами» [6].

Так, Міністерством освіти і науки України оголошено про створення системи моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої та професійної освіти [1]. Реалізація такої системи можлива завдяки формуванню бази даних про працевлаштування і доходи випускників за допомогою інтеграції даних із Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДБО) і Реєстру застрахованих осіб, який адмініструє Пенсійний фонд. На сьогодні механізм запровадження зазначеної системи у стадії розроблення. Затверджено технічне завдання для проведення моніторингу ефективності підготовки педагогічних працівників та їхнього працевлаштування шляхом з'ясування кількості педагогічних працівників закладів освіти, які здобули вищу освіту впродовж 2016–2019 років.

Зважаючи на тривалість процесу переходу від навчання до роботи, високий рівень неофіційної зайнятості на ринку праці України, доцільним є оцінювання показників працевлаштування випускників не раніше, ніж після 6 місяців після завершення ЗВО. Такий підхід дасть змогу оцінити результат професійної адаптації молодого фахівця, зокрема вчителя початкових класів.

Таким чином, окрім самої системи моніторингу працевлаштування випускників, що функціонує у Великобританії загалом, перспективою подальшого дослідження проблеми професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи вважаємо перейняття досвіду Британських закладів вищої освіти щодо налагодження зворотного зв'язку з випускником через активні просвітницькі заходи, а також вдосконалення системи запитань стосовно зайнятості випускників закладів освіти України за зразком британського опитування «Graduate Outcomes».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриневиц Л. В Україні з'явиться система моніторингу працевлаштування випускників профтехів та вишів. *Міністерство освіти і науки України*. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/liliya-grinevich-v-ukrayini-zyavitsya-sistema-monitoringu-pracevlashtuvannya-vipusknikiv-proftehiv-ta-vishiv> (дата звернення: 25.06.2020).
2. Гринькевич О. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу): дис. ... д-ра економ. наук: 08.00.03. Львів, 2018. 619 с.
3. Гринькевич О., Садова У., Левицька О. Міжнародний досвід моніторингу працевлаштування випускників та шляхи його застосування в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. Вип. 1(35). С. 126–138. Doi: <https://doi.org/10.15407/dse2019.01.126>
4. Завражна О., Салтикова А. Аналіз результатів моніторингу професійної діяльності випускників спеціальності фізика. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. Вип. 1. С. 251–259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_1_34 (дата звернення: 25.06.2020).
5. Попит та пропозиція на ринку праці у розрізі професій та видів діяльності. *Київський міський центр зайнятості. Аналітична та статистична інформація*. URL: https://kie.dcz.gov.ua/sites/kie/files/infodata/dodatok_2_49.xls (дата звернення: 25.06.2020).
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (редакція від 21.06.2020). URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 25.06.2020).
7. About the survey. URL: <https://www.graduateoutcomes.ac.uk/about-survey> (дата звернення: 25.06.2020).
 8. Destination of Leavers from Higher Education. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Destination_of_Leavers_from_Higher_Education#cite_note-HESAcomp-2 (дата звернення: 25.06.2020).
 9. Graduate outcomes survey (all questions). URL: <https://www.hesa.ac.uk/files/C18071%20Graduate%20Outcomes%20survey%20%28survey%20in%20full%29.pdf> (дата звернення: 25.06.2020).
 10. Graduate Outcomes. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Graduate_Outcomes (дата звернення: 23.06.2020).
 11. Graduate Q&A. URL: <https://www.graduateoutcomes.ac.uk/student-q> (дата звернення: 25.06.2020).
 12. Higher Education Statistics Agency. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Higher_Education_Statistics_Agency (дата звернення: 25.06.2020).

REFERENCES

1. Hrynevych, L. (2019). V Ukraini z'iavytsia systema monitorynhu pratsevlashtuvannia vypuskniviv proftekhiv ta vyshiv. *mon.gov.ua*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/liliya-grinevich-v-ukrayini-zyavitsya-sistema-monitoringu-pracevlashtuvannya-vipuskniviv-proftekhiv-ta-vyshiv> [in Ukrainian].
2. Hrynkevych, O. (2018). Upravlinnia konkurentospromozhnistiu vyshchoi osvity Ukrainy (metodolohiia analizu i systemy monitorynhu). *Doctor`s thesis*. L`viv [in Ukrainian].
3. Hrynkevych, O., Sadova, U., Levytska, O. (2019). Mizhnarodnyi dosvid monitorynhu pratsevlashtuvannia vypuskniviv ta shliakhy yoho zastosuvannia v Ukraini [International experience in monitoring graduates' employment and ways of its application in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy, Issue 1(35)*, 126–138. Doi: <https://doi.org/10.15407/dse2019.01.126> [in Ukrainian].
4. Zavrazhna, O., Saltykova, A. (2015). Analiz rezultativ monitorynhu profesiinoi diialnosti vypuskniviv spetsialnosti fizyka [The analysis of the results of monitoring professional activity of graduates in Physics]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, Issue 1*, 251–259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_1_34 [in Ukrainian].
5. Popyt ta propozytsiia na rynku pratsi u rozrizi profesii ta vydiv diialnosti. *kie.dcz.gov.ua*. URL: https://kie.dcz.gov.ua/sites/kie/files/infofiles/dodatok_2_49.xls [in Ukrainian].
6. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
7. About the survey. (n.d.). *graduateoutcomes.ac.uk*. URL: <https://www.graduateoutcomes.ac.uk/about-survey>
8. Destination of Leavers from Higher Education. (2019). *en.wikipedia.org*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Destination_of_Leavers_from_Higher_Education#cite_note-HESAcomp-2
9. Graduate outcomes survey (all questions). (2020). *hesa.ac.uk*. URL: <https://www.hesa.ac.uk/files/C18071%20Graduate%20Outcomes%20survey%20%28survey%20in%20full%29.pdf>
10. Graduate Outcomes. (2019). *en.wikipedia.org*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Graduate_Outcomes
11. Graduate Q&A. (n.d.). *graduateoutcomes.ac.uk*. URL: <https://www.graduateoutcomes.ac.uk/student-q/>
12. Higher Education Statistics Agency. (2020). *en.wikipedia.org*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Higher_Education_Statistics_Agency